

Uvodni govor prof. dr Antuna Sbutege, ambasadora Crne Gore
pri Svetoj stolici i pri Suverenom viteškom malteškom redu,
na otvaranju međunarodnog naučnog skupa „Jadranski
korijeni. Neizbrisivi istorijsko-kulturni temelji jedinstva“
u Kotoru 2012. godine

Dame i gospodo, čast mi je i zadovoljstvo da vas sve pozdravim, kao jedan od inicijatora ovog međunarodnog naučnog skupa i kao građanin Kotora, kao domaćin. Posebno pozdravljam naše mnogobrojne uvažene goste iz inostranstva, naročito one koji su prvi put u Kotoru. Ovih dana je predviđeno nekoliko izleta i obilazak najvažnijih znamenitosti Kotora i Boke, ali dozvolite da podsjetim da je Kotor grad sa oko dvije hiljade godina istorije i da je još 1979. godine zajedno sa okolinom proglašen od UNESKO-a kulturnom i prirodnom baštinom čovječanstva. Kotor, Boka Kotorska, kao i cijela obala Crne Gore su se od početka svoje istorije razvijali zahvaljujući moru i pomorstvu, koji su bili, kako je napisao dr Miloš Milošević, admiral Bokeljske mornarice, izvor života na ovom kamenu.

Naš položaj na Jadranu i sposobnost da ga vjekovima na optimalan način koristimo, u promjenjivim političkim okolnostima, uprkos često dramatičnim istorijskim događajima, ratovima, opsadama, invazijama, revolucijama, okupacijama, kao i prirodnim nepogodama, poput periodičnih zemljotresa, su omogućili kontinuirani društveni i ekonomski razvoj, čija je osnova uvijek bilo pomorstvo. To je koštalo velikih žrtava jer, kako se kod nas kaže, „pomorski kruh ima devet kora.“ Ali te žrtve brojnih generacija su nam ostavile veliki kulturni kapital, koji se sastoji ne samo od pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara već i od nematerijalnih vrijednosti, duhovnih i moralnih, koje se kao tradicija prenose vjekovima sa generacije na generaciju.

Narodna poslovice kaže da „kad umočimo prst u more povezujemo se s cijelim svijetom“. Stara legenda vezana za nastanak Kotora priča da su u davna vremena prvi ljudi koji su došli na ovo mjesto odlučili da sagrađe grad visoko u brdu, daleko od obale. Tada im se ukazala vila i rekla im da sagrađe

grad na obali, da zatim sagrade brodove i otisnu se na more, plove do drugih luka i gradova širom svijeta i da će pomorstvo biti izvorom njihovog blagostanja i prosperiteta. Oni su poslušali vilu i do danas smo joj zahvalni na njenom mudrom savjetu.

Od početka naše istorije u starom vijeku, stanovnici ovih obala, Ili-ri, Rimljani, Sloveni, su imali intenzivne veze sa drugim djelovima Jadrana, Mediterana i svijeta, a Kotor i druga naselja u zalivu i na crnogorskoj obali svjedoče o našoj pripadnosti evropskoj i mediteranskoj, (dakle i specifičnoj jadranskoj) kulturi. Iako mali, imamo sve materijalne i nematerijalne slojeve te kulture od antičkih vremena do danas. Ono što je iznenađujuće je da su se ti kulturni spomenici, umjetnička djela, crkve i katedrale, palaci, fortifikacije, dokumenti i pored svih istorijskih i prirodnih nepogoda koje su nas pogodile, tako dobro sačuvali. Isto tako, sačuvao se, uprkos brojnim društvenim, etničkim i vjerskim promjenama, naš mediteranski mentalitet, koji je otvoren prema svijetu i prema novom, ali isto tako vezan za svoje korjene, mitove i istoriju, pragmatičan ali i sklon metafizičkom. Ono što je u toku više od dva milenijuma naše istorije bilo materijalno uništeno sačuvano je u kolektivnoj memoriji, mitu, legendama i poeziji.

U ovom kontekstu moram da spomenem „Bokeljsku mornaricu“, najstariju postojeću pomorsku organizaciju na svijetu i najstariju postojeću instituciju, poslije Crkve, u državi i regiji. Tradicija i istorijske indikaciju vezuju njeno osnivanje za 13. januar 809. godine, kada je jedan venecijanski brod donio relikvije svetoga mučenika Tripuna iz Vizantije u Kotor. Tada je kotorski plemić Andreaci Saracenis otkupio ove relikvije a odred mornara ih je pratio i u čast sveca otplesao kolo. Kasnije je sveti Tripun, kome je tada podignuta crkva, a 1166. posvećena prva romanička katedrala na obali istočnog Jadrana, postao zaštitnik biskupije i grada. Mornari su se organizovali u bratovštinu koja je imala bitnu ulogu u istoriji Boke; ona je okupljala sve pomorce i pomorske trgovce, i pored ekonomskih, sindikalnih, humanitarnih, edukativnih i religioznih funkcija imala je u periodu mletačke vladavine, od 1420. do 1797. g. i vojne funkcije. Njeni članovi su imali zadatak da sa ratnim brodovima brane grad, zaliv i obalu i da učestvuju u sastavu mletačke flote u svim ratovima i pomorskim bitkama protiv neprijatelja i gusara. U brojnim pomorskim bitkama oni su se isticali junaštvom i zahvaljujući tome je Mletačke republika davala Mornarici, Kotoru i Boki brojne pomorske i trgovačke privilegije koje su omogućile da se Boka afirmiše kao jedan od najvažnijih pomorskih centara na Jadranu.

Spominjem ovom prilikom učešće kotorske galiije „Sveti Tripun“ u čuvenoj pomorskoj bici kod Lepanta 1571. godine, kad je čitava posada galiije, 250-300 ljudi, sa komandantom Jeronimom Bisantijem na čelu, izginula herojski se boreći protiv Turaka.

Bokeljski pomorci su bili mletački, ruski i austrijski admirali, dali su doprinos argentinskoj trgovačkoj mornarici, bili istaknuti kapetani i pomorski stručnjaci austrijske pomorske kompanije „Lloyd“ iz Trsta, a prvi kapetan koji je sa svojim trgovačkim brodom oplovio svijet pod austrijskom zastavom je bio Ivo Visin iz Prčanja.

U Pomorskom muzeju Crne Gore u Kotoru, koji ćete svakako posjetiti, vidjećete modele i slike brodova, od grčkih trijera, preko ilirskih liburna, i srednjovjekovnih galija, brojnih tipova bokeljskih jedrenjaka, do parobroda i modernih brodova. Vidjećete portrete kapetana i admirala, njihove uniforme, brodske dnevnike i dokumente na raznim jezicima, prikaze pomorskih bitaka i brodoloma, nautičke karte i instrumente, brodsko oružje, slično eksponatima u pomorskim muzejima drugih gradova na Jadranu.

Posjećujući crkve u gradu i okolini vidjećete djela vizantijske, preromaničke, romaničke i gotičke umjetnosti, renesanse i baroka, analogna onima u drugim sakralnim objektima evropskog Mediterana. U lokalnom govoru u Boki su još uvijek živi brojni idiomi koji potiču iz grčkog, latinskog, španskog, arapskog, turskog, francuskog, njemačkog, a posebno italijanskog jezika. Kada stanovnik ove obale ode u bilo koji grad Jadrana ili Mediterana on se ne osjeća kao stranac, osjeća da se našao u ambijentu koji je dio njegove civilizacije.

Ovaj zaliv je bio na granici Zapada sa Istokom od kada je Rimsko carstvo 395. g. podijeljeno na Zapadno i Istočno, a granica je išla južno od Budve, iza ovih brda. Tu su se susretale i koegzistirale vjere, etničke grupe, kulture i civilizacije. Bili smo na ovoj obali dio brojnih država, ilirskog kraljevstva, rimskog, a onda vizantijskog carstva, prve crnogorske države Duklje, srednjovjekovne Srbije, doživjeli smo kratkotrajnu vladavinu mađarsko-hrvatskih i bosanskih kraljeva, zatim obnavljanje crnogorske države pod dinastijama Balšića i Crnojevića. Uslijedila je duga vladavina Mletačke republike, dok je jedan dio obale sa zaleđem bio osvojen od Turaka. Bili smo nekoliko godina dio Napoleonove Francuske i jedan vijek austrijskog carstva, zatim Jugoslavije i konačno savremene Crne Gore. Svaka od njih nam je nešto ostavila u nasljeđe, a najvažnije je što smo naučili da budemo tolerantni i otvoreni prema drugima, ne odričući se svoga specifičnog identiteta. To je omogućilo Crnoj Gori da izbjegne brojna iskušenja u toku tragičnih ratova u Jugoslaviji, u zadnjoj deceniji prošlog vijeka, i da bude jedina od jugoslavenskih republika na čijoj teritoriji nije bilo oružanih sukoba, te da na miran i demokratski način 2006. g. stekne nezavisnost, peti put u svojoj hiljadugodišnjoj istoriji.

I pored toga što se iznad ove obale uzdiže visoki i teško prohodni zid dinarskih planina, koji je uslovio društvene i kulturne razlike između kontinentalnog i priobalnog dijela zemlje, ipak su ekonomske, kulturne i političke

komunikacije kontinentalnog dijela sa Jadranom bile vrlo žive i važne. Možemo reći da je Crna Gora uvijek zapravo disala preko svoje jadranske obale na kojoj se nalaze njeni najstariji, a dugo jedini gradovi, Risan, Kotor, Budva, Bar i Ulcinj, i nije slučajno da su sve crnogorske države u prošlosti stvorene uz obalu ili u njenom neposrednom zaleđu i da je danas najrazvijeniji njen dio primorje. Ove visoke planine koje se dižu strmo odmah iznad zaliva su bile vjekovima, poslije turskog osvajanja kontinentalne Crne Gore krajem XV vijeka, krajnja granica evropske civilizacije prema Osmanskom carstvu i trebalo je puno hrabrosti da se ona odbrani. I vjekovna borba kontinentalne Crne Gore za oslobođenje od turskih osvajača je počela zahvaljujući savezništvu sa Mletačkom republikom i njenim posjedima na obali i zahvaljujući tome Crna Gora je postala prva balkanska država koja se sama oslobodila od turske vlasti. Ističem posebno intenzivne veze sa Italijom, o čemu svjedoče pored ostalog i dinastičke veze. Tako je drugi dukljanski kralj Bodin u XI vijeku oženio plemkinju Jakvintu iz Barija, vladar Crne Gore u XV vijeku Đurađ Crnojević je bio oženjen Elizabetom Erico iz poznate aristokratske porodice iz Venecije, a princeza Jelena Petrović je postala kraljica krajem XIX vijeka.

Preko Kotora i Boke su se održavale ekonomske, diplomatske i kulturne veze sa dubokim zaleđem. Tako su ovdašnji plemići i intelektualci koji su studirali na prestižnim univerzitetima u Italiji, posebno u Padovi i Rimu, vršili važne diplomatske misije na Zapadu za kraljeve i careve srednjovjekovne Srbije, u Veneciji, Francuskoj i Papskoj državi, a kotorski trgovci organizovali srpsku vanjsku trgovinu. Franjevac fra Vito Kotoranin je sagradio je u XIV vijeku najveću srpsku srednjovjekovnu pravoslavnu crkvu Visoke Dečane, sa primjesama romanike i gotike. U Kotoru i drugim gradovima na obali živjeli su i djelovali pripadnici svih naroda sa Jadrana i Mediterana, a ljudi sa ovih obala su plovili do svih jadranskih i mediteranskih luka, mnogi su tamo živjeli, imali svoja poslovna predstavništva i udruženja. Bili smo tokom cijele istorije svjedoci i protagonisti istorije Jadrana.

Dakle, ovaj naučni skup čija je tema „Jadranski korijeni. Neizbrisivi istorijsko-kulturni temelji jedinstva“ se održava na pravom mjestu, gdje su ti korijeni i temelji vidljivi na prvi pogled.

Ja sam imao čast da budem pozivan zadnjih godina kao predavač na „Ljetnji univerzitet“ u San Marinu. Radi se u stvari o prestižnom međunarodnom naučnom skupu na kome učestvuju naučnici i eksperti i raznih oblasti, od istorije, kulture i umjetnosti, do politike, ekonomije i diplomatije. Prošle godine smo ja i organizator ovog skupa profesor i konzul Adolfo Morganti i njegova saradnica Cristina Ceoldo došli na ideju da organizujemo tri naučna skupa, u San Marinu, Kotoru i Veneciji, koji će se pod zajedničkim nazivom „Jadransko zajedništvo (Koine adriatica)“ baviti temama od zajed-

ničkog interesa. Ja sam sa njima radio na realizaciji ovog projekta i koristim priliku da im se javno zahvalim. U Crnoj Gori sam odmah našao podršku Ministarstva vanjskih poslova i Univerziteta, odnosno Istorijskog instituta Crne Gore i njegovog direktora prof. dr Radoslava Raspopovića, koji je prihvatio projekat sa velikim entuzijazmom i uložio veliki napor da ovaj naučni skup bude organizovan. Zahvaljujem njemu, njegovim saradnicima i svima koji su učestvovali u pripremi ovog događaja, Opštini Kotor, Pomorskom muzeju Crne Gore, Fakultetu za pomorstvo, Institutu za biologiju mora i drugima. Posebno zahvaljujem brojnim učesnicima iz Crne Gore i brojnih zemalja koji će svojim izlaganjima, koja će biti objavljena, dati dragocjeni doprinos uspjehu ovog skupa.

Vjerujem da će skupovi u San Marinu, Kotoru i u Veneciji, tri grada na Jadranu koji su proglašeni svjetskom kulturnom baštinom, dati impuls produbljivanju jadranskog zajedništva.

Jadran je od početka istorije bio more intenzivne privredne i kulturne razmjene, ali i more gdje su se sretali i sukobljavali narodi, države, carstva, civilizacije, kulture i religije. To je rezultiralo izvanrednom razmjenom ljudi, robe i ideja, ali i sukobima i ratovima. Svaka država ili imperija koja je dominirala jednom obalom pokušavala je, sa manje ili više uspjeha da zauzme i drugu obalu: Iliri, Grci, Rimljani Vizantinci, Mlečani, Turci, Francuzi, Austrijanci, Italijani i Njemci. Tako je ovo more bilo poprište brojnih pomorskih bitaka i sukoba, od antičkih vremena do ratova u bivšoj Jugoslaviji, koji su završili tek 1999. godine. Danas se Jadran konačno pretvara u more mira; Slovenija, i Italija su članice Evropske Unije i NATO-a, Hrvatska i Albanija su članice NATO-a, a Hrvatska je na pragu članstva u Evropsku uniju. Crna Gora je kandidat za članstvo u NATO i EU, a Albanija za članstvo u EU. Tako će se Jadran, koji je nekad bio unutrašnje more Rimskog carstva, zatim Vizantije i koji se vjekovima nazivao Zaliv Venecije, postati evropsko more, ne samo po svom geografskom položaju, more mira i prosperiteta, intenzivne privredne i kulturne razmjene jadranskih država. Ovaj skup to svjedoči i uvjeren sam da će on, a nadam se i njegova izdanja sljedećih godina, dati doprinos daljoj saradnji, boljem međusobnom upoznavanju, razumijevanju i valorizaciji država i naroda Jadrana.